

Eestis on praegu vaid mõned lavastused – näiteks Eesti Draamateatri „Lehman Brothers“ (lavastaja Hendrik Toompere jr) –, mis lähevad mähinal, aga pandeemiaeelse ajaga võrreldes on tavatult palju pooltühje saale. Eks valda ka publikut ebakindlus: kes see teab, kas etendus toimub, ei hakka ehku peale piletit ostma.

Milline lõppev teatriaasta tasemelt tundub? Kas mõni teater või loominguühendus tõusis oma tegemisega esile?

Eesti teatris ei ole praegu ülearu head ajad. Kui mõelda suurematele repertuaariteatritele, riigi sihtasutustele, siis ma ei julge küll väita, et mõni oleks selgel liidripositsioonil. See on ka igati arusaadav. Eesti Draamateatrit võiks ju uue juhi tõttu praegu palju oodata, ent Hendrik Toompere jr sai teatri etteotsa vaid pisut enne seda, kui kõik pandeemia tõttu loperdama hakkas. Tallinna Linna teatris on juhtide vahetumine veel värskem, kõik nõuab aega. Pealegi ei toonud ei Uku Uusberg ega Hendrik Toompere jr 2021. aastal välja ühtki uuslavastust.

Suuremate teatrite seas on repertuaarilt huvitav ja tasakaalustatud olnud sel aastal Viljandi Ugala. See ei tähenda, nagu oleks seal tehtud riburada tipplavastusi, küll aga on kogupilt mitmekesine ja tõsiseltvõetav. Esindatud on maailmakirjandus, on dokumentaalseid ja ühiskonna valupunkte käsitlevaid töid („Kui sa tuled, too mul lilli“, lavastajad Liis Aedmaa ja Laura Kalle), aga ka dramaturgiat, mis pakub näitlejaile oivalise võimaluse teha võimas roll (Terje Pennie „Emas“, lavastaja Tanel Jonas). Lavastusest „Sume on öö“ (lavastaja Kaili Viidas) tõusis esile Lilja Blumenfeldi vapustav lavakunstikooli diplomitööks lavastatud „Suveöö unenäos“ taas oma tundlikku, kujundlikku ja erakordselt pieteeditundelist lavastajakäekirja. Lummas on see, et Peterson ei karda olla lihtne, aga tema lahendused ei ole kunagi lihtsustavad.

Väiksematest teatritest on Tartu Uus teater juba aastaid kunstiliselt huvitav. Ühtlasi on suudetud leida selline *modus operandi*, et ei kurna ennast välja esitenduste liigse tihedusega ega pea igal õhtul mängima. Mulle oli Peipsiveerel Kolkjas suvel mängitud „Serafima + Bogdan“ (lavastaja Ivar Põllu) üks aasta tipp-töid, ehedalt teatraalne ja kujundlik tervik, kus näitlejad, kujundus, muusika ja helid põimuvad ja täiendasid üksteist. Kuidas kolm sinistes peaaegu-burkades graatsiat nagu „Macbethi“ nõiad Serafima sünnituse ajal „Me aitame, me aitame ...“ kaanonit laulsid! Kokkuvõttes tekkis tunne, et laval on neljakümne näitlejaga panoraamlavastus, kuigi oli vaid kaheksa näitlejat.

Millised on veel selle aasta ägedamad lavastused?

Terviklik ja hoogne oli Nargenfestivali

Naissaarel etendatud „Bäng“ (lavastaja Priit Võigemast), Eesti teatri kohta üsna tavatu lavakeelega töö: saksalik, ekspressiivne mängulaad ning väga tihe ansamblimäng. Suuri lootusi äratavad lavakunstikooli kevadel lõpetavad noored lavastajad: nii Tallinna Linnateatri „Abel Sánchez. Ühe kire lugu“ (lavastaja Margaret Sarv) kui ka Von Krahli teatri „Fundamentalist“ (lavastaja Marta Aliide Jakovski) on põhjalikult läbi töötatud lavastused, nii sisult kui ka vormilt – sellest on väga hea meel.

Sümpaatse mulje jättis ka Vane muise „Niskamäe naised“ (lavastaja Tiit Palu), kus on kaks mäekõrgust peategelast: Külliki Saldre osatäitmine ja Lilja Blumenfeldi lavakujundus – elus ja mõjuv suure lava teater. Nagu ka Eesti Draamateatri „Mefisto“ (lavastaja Kertu Moppel) ja Juhan Ufsaki vastik-põnevalt plastiline rollilahendus. Suure lava mahtu oli ka Tallinna Linnateatri „Muusikale“ (lavastaja Diana Leesalu), mida kahjuks mängitakse tillukeses Salme *black box*'is. Vaatajana tundub, et lavastus kaotab selle tõttu: tekib trügimine nagu Estonia laval „Luikede järve“ esitades, kui tantsija ei mahu enam kätt ette sirutama.

Ent üksikuid näitlejatöid esile tõstes oleksin siin kohe ebaõiglane. Meeldejäävaid rolle tehti sel teatriaastal päris palju, nii mõnigi ka mõnes mittemidagi-ütlevas või keskpärasel lavastuses.

Kas sellest teatriaastast saab esile tuua mingid suundumused?

Mulle tundub, et üsna vähe on klassikat ja n-ö igavikulisi teemasid, ehkki seda igavikulist leiab ka tänapäevases. Silma torkab koduvägivalla, sõltuvus(t)e, väärkohtlemise probleemistik: Ugala „Kui sa tuled, too mul lilli“, Eesti Noorsooteatri „Teises toas“ (lavastaja Mari-Liis Lill), Endla „Must lind“ (lavastaja Ott Raidmets), Musta Kasti „Alina“ (lavastaja Kaia M. Kalvet). Kõige veenvam oli nende seas minu arvates Mari-Liis Lille „Teises toas“, kus jõhkrad lood põimuvad täpselt detailse kujundusega (kunstnik Laura Pählapuu): jääst sulav triikraud, kiikummut katkiste nõudega, ritta seatud pulkadega pesurest.

Mis laadi teatrist tunned praegu puudust?

Puudust tunnen vahest sellest, mis on olemas Tartu Uue teatri „Serafimas + Bogdanis“: mitmekihilisus, kujunduse ja teksti, välise ja sisemise põimumine – et tahaks veel üks kord näha. Tunnen puudust teatrist, kus pärast etendust koduteel saab edasi mõelda, kus ei ole nii, et teatrisaalis saab kõik juba selgeks, kõik halud ära koetud ja kostüümidetailid üle loetud. „Kuldse maski“ festivalil näidatud Alvis Hermanise „Gorbatšov“ on üks selliseid lavastusi: lustisin pärast seda jupp aega, mõeldes mõne detaili või ümberkehastumise peale. Tahaksin, et teatris ei oleks tunnet, et oled kõigele juba küüned taha saanud.

Aeg

Kui vana teatri armastajal on hirm, et aeg jookseb, siis uuest teatrist lugupidavat inimest vaevab pidev ängistus: ükskõik, kuhu vaatad, aeg lihtsalt seisab ja kõik. Lihtsustatult võib nimetada ühte vanaks ja teist nooreks, mis elus muidugi nii ei ole. Et oleks lihtsam edasi rääkida, panen neile nimed: härra Vana ja preili Noor.

Härra Vana läheb hirmununa teatrisse ja kui seal näidatakse talle ajaloomüüsi, eriti hea, kui need oleksid ajast, mil tema veel noor oli, siis ta rahuneb, siis saab ta jälle hingata ja tõdeda, et ei jookse see aeg nii kiiresti midagi. Õnneks on olemas üks koht, kus aeg peatub. Eriti õnnestunud on teatriõhtu siis, kui minnakse ajas tagasi, ja see tunne on hea tunne, see paneb hinge helisema. Mõistagi ei soovi härra olla taas punduv pubekas ja minna päriselt sinna aega tagasi, kus kõik toimus. Talle pakub vahendatud kontakt ajaga turvalisust.

Preili Noor tunneb ängistust juba kodus, ta lappab ühismeediat, sirvib internetikeskkondades imelühikesi klippe ja hinges pakitseb. Ta ei taha midagi, aga ikkagi läheb teatrisse, ja kui seal ei näidata midagi, pigem tekib vaataja ja vaatamängu loojate vaheline suhe, siis märkab prl Noor, et aeg ei püsigi paigal, seda lihtsalt pole. Midagi on siin ikkagi teistmoodi, ta saab osa muutusest ja eriti äge on see, kui muutus on märgatav tema enda sees. Tunne on tuttav, iga järgnev videoklipp on eelmisest nii erinev, aga samaaegselt sarnane. Nii nagu Eero Epner on öelnud, ollakse vahetus kontaktis vaatamisega. Mis muidugi ei tähenda, et aeg jooksmas hakkaks, sest millestki kindlast ja tõesest kinnihoidmist teatrisündmus ei võimalda.

Seega härra Vanale on aeg olemas, kogu aeg on kogu aeg olemas. Preili Noor soovib aega tajuda. Erinevus on aja tajumise viisis. Härrale piisab informatsioonist, sest ta teab, kuidas info on hangitud. Preili aga ei rahuldu sellega, tema soovib teada, kes mõitis ja kuidas mõitis, mitu korda mõõdeti, ja üleüldse, mis eesmärgil mõõtmist teostati.

Ükski poliitiline ega sotsiaalne teater ei ole iseenesest uus, sest vaataja viiakse ühte konkreetsesse kohta, kus teatud hulk inimesi on juba olnud. Kõik see on juba toimunud. Nüüd jääb teatril üle vaid avada uusi tahke ja pakkuda erisuguseid vaatenurki. Härrale näib see uudne, sest

Uus teater

teema on uus, aga teater ikka vana hea ja äratuntav. Päril paradoksaalne on see, et uus teater on igavikuline, tal on ükskõik, millises ajas ta toimetas. Preilile mõjuvad märksõnad kõdunemine, kasvamine, hajumine, sahistamine, kaasamine ja ilmajätmine. Härrat panevad need vaid õlgu kehitama, tema märkab sõnnikut, mis tekib kõdunemisel, puud, mis kasvab, pilvi, mis hajuvad, susse, mis sahistavad, inimesi, keda kaasatakse, või inimesi, keda jäetakse ilma. See, kellel on aeg kogu aeg olemas, pöörab tähelepanu olemuslikule, aga see, kes tajub aega igavikulisena, tahab osa saada protsessist.

Uue teatri aasta saab kohe läbi. Kõik härrad ja preilid külastavad jõulude ajal oma lähedasi, härra Vana sööb verivorsti ja preili Noor ilma vereta tanguvorsti. Nad kogunevad ühte ja samasse ruumi, söövad ühe ja sama laua taga. Vanaisa korra toriseb, et tema neid moodsaid veganivorste ei oska ega tahagi teha. Vanaema päästab olukorra, tema mäletab, et ega seda verd olnudki alati kuskilt võtta, siis tehti ikka ka tanguvorste. Traditsioonid ei katke, uus leitakse unustatud vanast.

Härra võtab pitsi viina, võib-olla on see tema viimane söömaaeg, võib olla viimane pits. Tema tunnetab oma lõplikkust, tal on missioon. Preili joob rohelist teed, patrab midagi aja lõpmatuses. Tal on visioon, ta teab, et asi on temas, et vanaisa kestab temas edasi, mis sest, et teistsuguse. Ta teab, et ka inimlikkus on lõpmatu. Härra silmis peegeldub hirm ja viinapitsi külge klammerdumine teeb ta vastutustundetult lapsikuks. Vanaema pakub aga üksteise järel uusi roogasid, tema ei nõua, et kõik peaksid kõike sööma, lihtsalt proovita. Tema teab, et vastutustundlik vananimine aktsepteerib omaenda tegude tagajärgi, ükskõik, kas need on olnud edukad või edutud. Lapsed ja lapselapsed ongi tema tagajärg, tema tulemus. Asi ei ole enam ammu temas, vanaema aeg ei jookse, tal on kogu aeg korraga olemas, sedasama aega elavad läbi ka kõik teised. Vanaemale on vanadus uus, sama uus kui rohelist teed rüüpav tahtetuna paiste preili.

Õhtu edenedes hakatakse avama kuuse all lebavaid kingipakke. Seekord preili Noor eripreemiat ei saa. Talle antakse tavaline kingitus koos tänusõnadega olemas olemise eest, täpselt samasugune nagu härra Vanalegi. Keegi ei ütle preilile, et pinguta veel, oota veel, küll ükskord viinapitsi vääriliseks saad. Kogu aeg on korraga olemas.

KAJA KANN